

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Практичне заняття. АНАЛІЗ МАШТАБІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ОЦІНКИ

Мета заняття: проаналізувати методи вимірювання тіньової економіки, вивчити їх переваги та недоліки, розглянути методичні підходи до оцінки рівня тінізації економіки в Україні, дослідити загрози економічній безпеці від тінізації.

1. Поняття та класифікація методів оцінки тіньової економіки
2. Характеристика основних методів вимірювання рівня тіньової економіки
3. Вимірювання рівня тінізації економіки згідно з «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня тіньової економіки»
4. Рівень тіньової економіки у світі за методикою Ф. Шнайдера та за методом Гутмана
5. Тіньова економіка як фактор ризику економічної безпеки держави. Розрахунок індикаторів економічної безпеки держави

Ключові поняття: тіньова економіка, прямі методи, непрямі методи, змішані методи, мікрометоди, макрометоди, метод розбіжностей, монетарний метод, метод за показником зайнятості, MIMIC-метод, електричний метод, метод збитковості підприємств, експертні методи, структурні методи, інтегральний показник тіньової економіки, детермінанти тіньової економіки, індикатори тіньової економіки

Завдання для практичної роботи

- 1. Опитування, відповіді на проблемні питання

Залучення декількох студентів групи, кожному індивідуально пропонується 1 питання для відповіді та дискусія між студентами групи під керівництвом викладача.

Проблемні питання для обговорення:

1. Чому неможливо створити єдиний універсальний метод оцінювання обсягів тіньової економіки?
2. Які фактори ускладнюють визначення масштабів тіньової економіки?
3. У чому полягає відмінність між мікрометодами та макрометодами вимірювання тіньової економіки?
4. Які інформаційні джерела використовуються для оцінки розміру тіньової економіки на макrorівні та мікрорівні?
5. Чому прямі методи не можуть точно оцінити масштаби тіньової економіки?
6. Які переваги мають непрямі методи порівняно з прямими?

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

7. У чому полягає сутність методу розбіжностей та які його недоліки?
8. Чому монетарний метод базується на припущенні про перевагу готівки в тіньовому секторі?
9. Які індикатори свідчать про зміну розмірів тіньової економіки в МІМІС-моделі?
10. Які методи використовуються в Україні для інтегральної оцінки рівня тіньової економіки?
11. Який на сьогодні рівень тіньової економіки в Україні?
12. Які загрози створює тінізація економіки для економічної безпеки держави?

► 2. Засвоєння матеріалу – розв'язок завдань в письмовій та усній формі

Завдання 1. Знайти відповідність базових термінів та їх визначень:

№ з/п	Термін	Визначення
1	Прямі методи оцінки тіньової економіки	А) методи, що базуються на використанні якогось індексу та представляють собою рівень тіньової активності на основі прямого чи непрямого розрахунку
2	Непрямі методи	Б) методи, що базуються на запитах, оцінках, опитуваннях, перевірках, економічних і правових аналізах
3	Мікрометоди	В) методи, що включають консолідацію інших складних методів тіньової активності в різних областях і прихованих змінних
4	Макрометоди	Г) методи вимірювання, які базуються на різних макроекономічних показниках фінансових органів, податкових і статистичних служб
5	Метод використання специфічних індикаторів	Д) методи, що базуються на аналізі економічних показників, які публікуються статистичними, фінансовими та податковими органами
6	Змішані методи	Е) методи вимірювання, які базуються на запитах, оцінках, опитуваннях, перевірках відносно окремих суб'єктів господарювання
7	МІМІС-метод	Є) метод множинних індикаторів - множинних причин, що базується на статистичній теорії неспостережуваних змінних
8	Інтегральний показник тіньової економіки	Ж) комплексний індикатор, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка, розрахований шляхом зведення оцінок за різними методами

Завдання 2. Порівняйте рівень тінізації економіки України відповідно до методів офіційної статистики ("витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги"; електричний; збитковості підприємств; монетарний), розрахунків НБУ та

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

експертних методів (методикою Ф. Шнайдера (Schneider), за методом Гутмана (Gutmann), методом В. Танзи), розрахунків міжнародної асоціації сертифікованих бухгалтерів та аудиторів (ACCA).

Завдання 3. Заповніть таблицю, поставивши відмітку «+» на перетині зазначеного методу оцінки рівня тіньової економіки і його виду (прямі, непрямі). Зазначте переваги та недоліки наведених методів оцінки рівня тіньової економіки.

Назва метода	Методи оцінки рівня тіньової економіки	
	Прямі	Непрямі
Анкетне опитування, вибіркові спостереження		
Метод за показником зайнятості		
Метод розбіжностей		
Монетарні методи (MIMIC)		
Податкові перевірки, дані державного контролю		
Спеціальні методи економіко-правового аналізу		

Завдання 4. Встановіть відповідність між методами та їх характеристиками:

Метод	Характеристика
А. Метод "витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги"	1. Базується на порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП
Б. Електричний метод	2. Визначення граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки
В. Метод збитковості підприємств	3. Виявлення перевищення споживчих грошових витрат населення над обсягом продажу товарів і послуг
Г. Монетарний метод	4. Визначення тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів

Завдання 5. Підприємство здійснює частину операцій у тіньовому секторі. За даними аналізу:

- Споживчі грошові витрати населення на придбання товарів і послуг = 1500 тис. грн
- Офіційний обсяг продажу товарів і послуг населенню = 1100 тис. грн
- Офіційний ВВП = 800 тис. грн

Завдання:

1. Визначити обсяг тіньової економіки методом "витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги"
2. Розрахувати рівень тінізації економіки (у % від офіційного ВВП)

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

3. Зробити висновки
4. Чому інтегральний показник є більш надійним, ніж оцінка за одним методом?

Завдання 6. Для проведення аналізу загроз економічній безпеці від тінізації економіки заповніть таблицю загроз на різних рівнях:

Рівень	Загрози економічній безпеці (мінімум 3)
ОСОБИСТІСТЬ	...
СУСПІЛЬСТВО	...
ДЕРЖАВА	...

Які наслідки має таке зростання для економічної безпеки?

Завдання 7. Створіть інфографіку, яка відображає рівень тінізації економіки в Україні та 10-ти країнах Євросоюзу (включаючи країни, з якими межує Україна). Охарактеризуйте зв'язок рівня тінізації та основних загроз від тінізації економіки.

►3. Перевірка засвоєного матеріалу – проведення тестування в письмовій формі

Тестові завдання:

1. Інформаційними джерелами оцінки розміру тіньової економіки на макрорівні виступають:

А.система національних рахунків; дані МВФ, ООН, СБ та інших міжнародних організацій, дані макроекономічних досліджень аналітичних агентств;

Б.дані досліджень доходів і витрат домогосподарств;

В.дані опитувань керівників підприємств про мотивацію приховування грошових коштів і частку угод, які не були оформлені договорами;

Г.дані податкових служб;

Д.дані про зайнятість і робочу силу.

2.Інформаційними джерелами оцінки розміру тіньової економіки на мікрорівні виступають:

А.система національних рахунків;

Б.дані МВФ, ООН, СБ та інших міжнародних організацій;

В.дані макроекономічних досліджень аналітичних агентств;

Г. система державних рахунків;

Д.дані опитувань керівників підприємств про мотивацію приховування грошових коштів і частку угод, які не були оформлені договорами.

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

3. *Методи оцінки тіньової економічної діяльності за типом джерела інформації поділяються на:*

- А. прямі та непрямі;
- Б. мікрометоди та мікрометоди;
- В. інтегральні та диференціальні;
- Г. специфічні та структурні;
- Д. змішані та структурні.

4. *Методи оцінки тіньової економічної діяльності за охопленням одиниць дослідження поділяються на:*

- А. інтегральні та диференціальні;
- Б. специфічні та структурні;
- В. змішані та структурні;
- Г. мікрометоди та мікрометоди;
- Д. прямі та непрямі.

5. *Методи оцінки тіньової економічної діяльності за характером досліджуваних матеріалів поділяються на:*

- А. змішані та структурні;
- Б. мікрометоди та мікрометоди;
- В. інтегральні та диференціальні;
- Г. специфічні та структурні;
- Д. прямі та непрямі.

6. *До прямих методів оцінки тіньової економіки належать:*

- А. монетарний метод
- Б. податкові перевірки та анкетне опитування
- В. метод розбіжностей
- Г. МІМІС-метод
- Д. метод за показником зайнятості

7. *Істотною перевагою прямих методів є:*

- А. висока точність оцінки
- Б. можливість уникнути складностей з агрегуванням показників
- В. можливість оцінити всі дії в тіньовій економіці
- Г. незалежність від респондентів
- Д. низька вартість досліджень

8. *Загальним недоліком прямих методів є те, що вони:*

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- А. дають завищені оцінки розмірів тіньової економіки
- Б. не дозволяють точно оцінити розмір тіньової економіки
- В. занадто складні у використанні
- Г. потребують великих фінансових витрат
- Д. не можуть бути використані в Україні

9. Метод розбіжностей базується на:

- А. порівнянні зайнятості
- Б. невідповідності між оцінками ВВП методами потоку доходів і потоку видатків
- В. аналізі готівкових коштів
- Г. опитуванні населення
- Д. споживанні електроенергії

10. Недоліком методу розбіжностей є:

- А. складність розрахунків
- Б. невідповідність може виникнути не тільки через тіньову економіку, але й через помилки у статистиці
- В. потреба у великій кількості даних
- Г. низька точність
- Д. неможливість застосування в Україні

11. Які є переваги використання методу розбіжностей при оцінюванні тіньової економіки?

А. можливість виявлення обсягів прихованого від державних органів виробництва продукції;

Б. використання макроекономічного показника ВВП із СНР, який використовується в більшості країн світу, що дозволяє провадити порівняльну оцінку рівня тіньової економіки в різних країнах;

В. визначає прихований реальний сектор тіньової економіки;

Г. до тіньової економіки відносять не весь загальний обсяг зростання готівки, а лише ту його частину, яка зумовлена впливом факторів, що безпосередньо пов'язані з тіньовим сектором економіки;

Д. частина загального приросту попиту на готівку, яка залишилася, пояснюється дією інших факторів, що пов'язані з тіньовим сектором економіки.

12. Монетарний метод базується на припущенні про:

- А. повну зайнятість населення
- Б. надання переваги готівці при здійсненні угод в тіньовому секторі
- В. рівність доходів та видатків

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- Г. нульову інфляцію
- Д. стабільність курсу валюти

13. Серед недоліків монетарного методу оцінювання тіньової економіки можна виділити:

А. більшість досліджень базується на припущенні про однакову швидкість обігу грошей в обох секторах економіки – тіньовому та офіційному;

Б. не враховується таке явище, як фіктивна зайнятість;

В. зниження рівня зайнятості може мати також й інші фактори, окрім тіньової економіки;

Г. невідповідність може виникнути не тільки через існування тіньової економіки, але також і через помилки у статистичних вимірах або особливостях методології розрахунків;

Д. не може застосовуватись, якщо доходи перевищують видатки.

14. MIMIC-метод відноситься до:

- А. прямих методів
- Б. непрямих методів
- В. змішаних методів
- Г. експертних методів
- Д. структурних методів

15. MIMIC-метод передбачає, що тіньова економіка:

- А. легко вимірюється
- Б. продовжує залишатися неспостережною (прихованою змінною)
- В. не існує
- Г. може бути точно визначена
- Д. не впливає на економіку

16. До індикаторів зміни розмірів тіньової економіки в MIMIC-моделі належать:

- А. тільки податкові надходження
- Б. розвиток грошово-кредитних індикаторів, трудового ринку, виробництва
- В. тільки показники ВВП
- Г. виключно рівень інфляції
- Д. лише валютний курс

17. Основними недоліками MIMIC-підходу є:

А. оцінні коефіцієнти нестійкі, не можливо створити єдину типізацію для всіх країн;

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Б. оцінка параметрів надзвичайно непостійна щодо специфікації альтернативної моделі;

В. неоднозначне значення прихованої змінної;

Г. надійність причин та індикаторів у поясненні їхнього впливу на зміну рівня тіньової економіки;

Д. всі відповіді вірні.

18. Яким основним нормативним документом, який регламентує методичні положення визначення рівня оцінки тіньової економіки в Україні є:

А. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня тіньової економіки

Б. Закон України «Про оцінку тіньової економіки»

В. Податковий кодекс України

Г. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України

Д. Немає вірної відповіді.

19. В Україні для інтегральної оцінки рівня тіньової економіки застосовуються:

А. 2 методи

Б. 3 методи

В. 4 методи

Г. 5 методів

Д. 6 методів

20. Метод "витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги" є:

А. непрямим методом

Б. прямим методом

В. змішаним методом

Г. експертним методом

Д. структурним методом

21. Електричний метод базується на припущенні, що:

А. приріст споживання електроенергії повинен відповідати приросту реального ВВП

Б. тіньова економіка не споживає електроенергію

В. споживання електроенергії не залежить від виробництва

Г. вся електроенергія йде на побутові потреби

Д. виробництво не потребує електроенергії

22. Інтегральний показник рівня тіньової економіки:

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

- А. розраховується за одним методом
- Б. є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує тіньову економіку
- В. не використовується в Україні
- Г. є недостовірним
- Д. не має практичного значення

23. До загроз економічній безпеці особистості від тінізації належить:

- А. збільшення ВВП
- Б. незахищеність прав неофіційно зайнятих осіб
- В. зростання інвестицій
- Г. покращення добробуту
- Д. зміцнення валюти

24. Експертні методи оцінки тіньової економіки базуються на:

- А. макроекономічних показників
- Б. залученні експертів-практиків, які оцінюють рівень на підставі особистого досвіду
- В. статистичних даних
- Г. опитуваннях населення
- Д. податкових перевірок

25. До загроз економічній безпеці суспільства від тінізації належить:

- А. зниження рівня життя населення
- Б. покращення соціальної справедливості
- В. зростання довіри до бізнесу
- Г. зменшення криміналізації
- Д. збільшення зайнятості

► 4. Самостійна робота

Презентація індивідуальних доповідей – виступ студента (не більше 5 хвилин) із підготовленою презентацією (використовуючи редактори презентацій Microsoft Office PowerPoint, Google Презентації, онлайн сервіс Prezi.com та ін.) за даною темою. Після доповіді відбувається дискусія між студентами на презентовану тему.

Теми доповідей:

1. Європейські методики оцінки масштабів тіньової економіки
2. Методика оцінки тіньової економіки в різних секторах економіки

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

3. Метод модельного підходу (MIMIC) для визначення масштабів тіньової економіки
4. Методика Фрідріха Шнайдера для оцінки тіньової економіки: застосування у світі
5. Метод Гутмана: особливості використання монетарного підходу
6. Порівняльний аналіз рівня тіньової економіки в країнах Європи та Україні

Використана література:

1. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства №2552 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки» від 07 грудня 2020 року
2. Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Do We Really Know? // European Journal of Political Economy. 2005
3. Офіційний сайт Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України: www.me.gov.ua